

Àmbit d'execució penal

INVESTIGACIÓ

Producció pròpia, 2017

Programa d'avaluació de la conducta violenta en el CP Quatre Camins

(RESUM EXECUTIU)

Autors

Miquel Marrufo i Manel Capdevila (coords.);
Laura Salvanyà, Carmen Macarrón, Neus Cortés; Joaquim López,
Joaquim Grau; Toni Jiménez; Marta Ferrer; Berta Framis;
Rodrigo Custodio

Any 2018

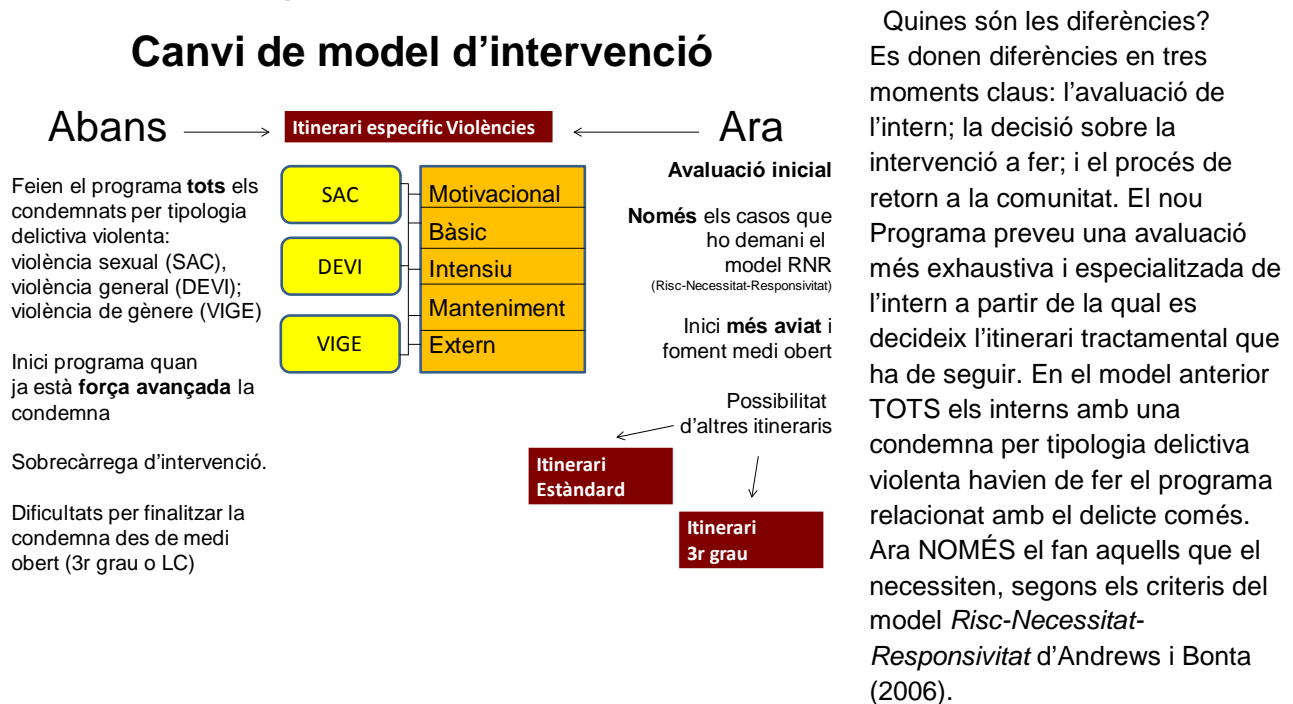
Avaluació de la conducta violenta CP Quatre Camins

Autors: Miquel Marrufó i Manel Capdevila (coords.); Laura Salvanyà; Carmen Macarrón; Neus Cortés; Joaquim López; Joaquim Grau; Toni Jiménez; Marta Ferrer; Berta Framis; Rodrigo Custodio

1. Presentació de la recerca⁴

La recerca avalua la posada en marxa del Programa d'Avaluació de la Conducta Violenta implementat l'any 2016 al Centre Penitenciari Quatre Camins (CPQC) per a la millora del treball amb les persones condemnades en aquest tipus de delictes (nou Programa, a partir d'ara). És el resultat d'una col·laboració conjunta entre el CPQC i el Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada (CEJFE) i es basa en el model d'*investigació-acció* caracteritzat per tractar de forma simultània i integrada teoria i pràctica, coneixements i canvis socials. La finalitat última d'aquest estudi és constatar si el nou Programa iniciat al CPQC millora el procés de reinserció dels penats respecte a la situació anterior. Per als professionals implicats, l'aplicació d'aquest nou Programa ha implicat passar d'un model de rehabilitació centrat en el delicte a un model centrat en els riscos i necessitats criminògenes dels interns.

Gràfic 1. Canvi de paradigma en el nou model d'intervenció

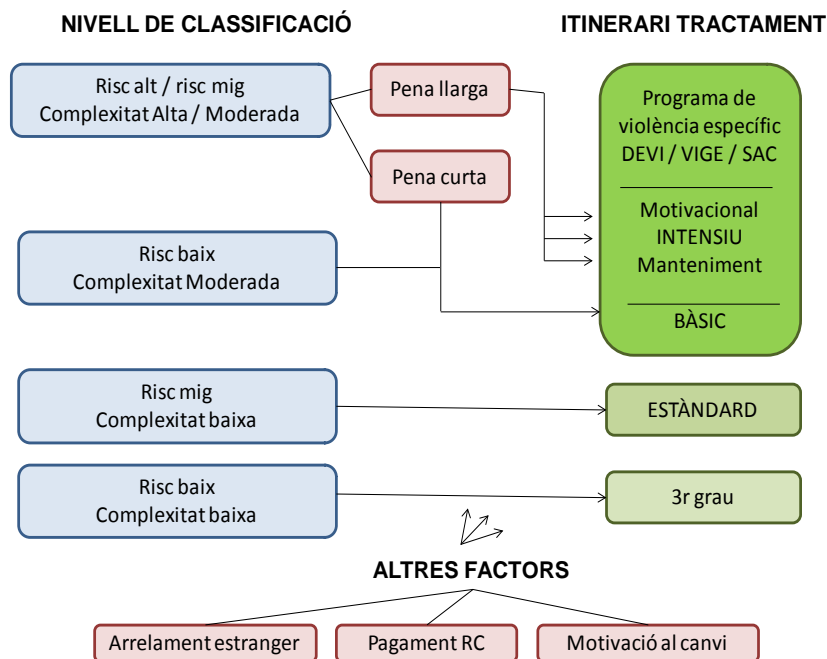

Abans, els interns iniciaven els programes especialitzats quan la condemna ja estava força avançada, el que feia molt difícil que accedissin al 3r grau i/o la llibertat condicional. Els interns solien acabar el compliment de la pena des de 2n grau sense un període de transició i acoblament progressiu al medi obert. Amb el nou Programa es planteja iniciar aquests programes especialitzats al més aviat possible i intentar una aproximació progressiva a la comunitat. Fins i tot, si l'avaluació inicial de l'intern ho recomana, es poden articular itineraris alternatius que contemplin la possibilitat d'accés al 3r grau i a la llibertat condicional durant les primeres fases de compliment de la condemna.

Quins són els factors sobre els quals pivotarà el tipus de classificació inicial i l'itinerari de tractament assignat? Bàsicament en són 4:

1) El nivell de risc del *RisCanv*⁵; 2) el nivell de complexitat del cas; 3) el nivell de motivació de l'intern vers el tractament/estadi de canvi (Prochaska i Diclemente, 1982) en què es troba i 4) altres factors (com la durada de la condemna, el percentatge de pagament de la responsabilitat civil (RC) o l'arrelament en cas de ser estranger amb estada irregular a l'Estat espanyol). El gràfic 2 en mostra l'esquema de treball:

Gràfic 2. Itinerari de tractament segons classificació feta per l'EAV⁶ (Equip d'Avaluació de la Violència)

1) Nivell de risc de *RisCanvi*: valoració obtinguda en el nivell de risc de predicció de la *reincidència delictiva violenta* o la *violència intrainstitucional* (alt/ mig/ baix).

2) Nivell de complexitat: s'entén per *complexitat* el conjunt d'elements presents en la comissió delictiva: tipus de víctima i nombre de necessitats criminògenes de l'agressor que s'han d'abordar² (alta/moderada/baixa)

3) Nivell de motivació: segons el model d'estadis de canvi ja citat, caldrà dissenyar procediments específics d'intervenció en funció de l'etapa en què es trobi cada persona. Així les etapes de *precontemplació* i *contemplació*, demanen un itinerari d'acompanyament més *motivacional*, les etapes de *preparació* i *acció* un itinerari d'acompanyament més *intensiu* o *bàsic* centrat en la conducta violenta que es vol modificar. Les etapes de *manteniment* o de *finalització* necessiten un itinerari de *sosteniment* o de *prevenció de recaigudes*.

4) Altres Factors

De forma secundària es tindran en compte la *durada de la condemna*, prenent com a referència el moment en què legalment podrien començar a gaudir de permisos (1/4 part de la condemna complerta). En cap cas s'assignarà un intern a un programa en funció de la gravetat dels fets comesos o l'alarma social que pugui crear. També s'ha de valorar l'*arrelament dels interns estrangers en situació irregular* i la motivació per *satisfer la responsabilitat civil (RC)*.

Els Itineraris

El Programa Marc d'Organització Curricular (PMOC) recull organitzadament l'oferta d'activitats i programes d'intervenció que es duen a terme en tots els CP de Catalunya (vegeu *El model de rehabilitació a les presons catalanes*³). Per a aquesta recerca només és necessari discriminar entre els 3 grans itineraris que poden seguir els interns en funció de les variables que acabem de comentar en el gràfic 2.

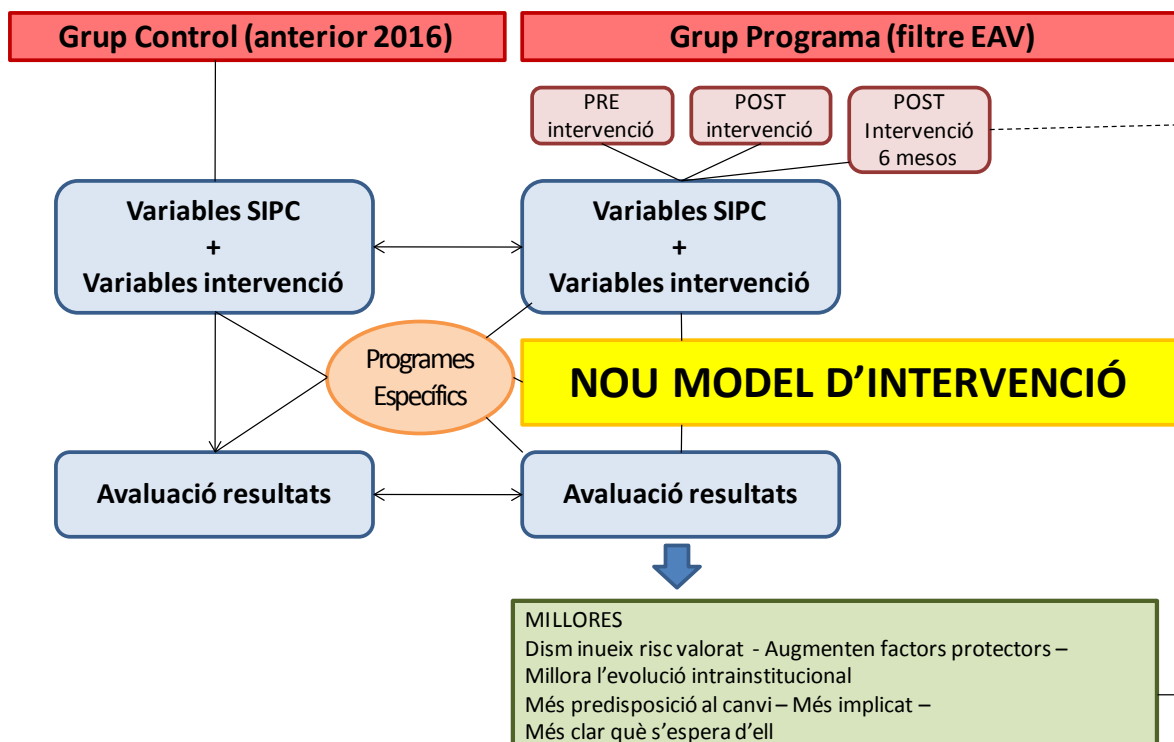
Taula 1. Continguts dels itineraris implicats en la recerca

Itinerari específic de violències	Itinerari estàndard	Itinerari de 3r grau
<ul style="list-style-type: none"> • Intervenció sobre conductes addictives • Violència general contra les persones • Violència sexual • Violència de gènere 	<ul style="list-style-type: none"> • Formació de persones adultes • Món laboral • Salut i desenvolupament personal • Context jurídic, social i cultural 	<ul style="list-style-type: none"> • Preparació per a la vida en llibertat • Intervenció en medi obert

FITXA TÈCNICA DE LA RECERCA

Població objecte d'estudi	Interns del Centre Penitenciari Quatre Camins amb delictes o conductes violents
Grups d'estudi	Grup control (n=45 persones). Tots els interns que van finalitzar l'itinerari de programes específics de violència el darrer trimestre de l'any 2015 Grup programa (n=76 persones). Interns de nou ingrés al CPQC amb delictes violents o interns ja ingressats que presenten conducta violenta en altres mòduls i avaluats per l'EAV ⁶ durant el 2016 per seguir un dels itineraris explicitats. Seguiment fins 15/9/2017.
Font de les dades	Document 1 Pauta d'entrevista inicial Document 5 Fitxa de derivació Document 6 Grau de classificació Document 8 Escales específiques
Qüestionaris ad hoc	Document 9 Altres escales específiques Document 10 Estadis de Canvi Document 11 PIT (Programa Individual de Tractament) Document 12 PMOC (Programa Motivacional d'Orientació Curricular)
Sistema Informàtic Penitenciari Català	Document 14 Qüestionari de satisfacció del professional Document 15 Estàndard de qualitat risc-complexitat Document 17 Qüestionari de satisfacció del PIT Document 18 Qüestionari de satisfacció de l'usuari SIPC Dades personals; sociofamiliars; penals; penitenciàries; <i>RisCanvi</i> M1-M3; PIT; Agenda tractament
Variables	Total: 467 variables Variables de control de canvis entre Moment1 (abans del tractament) i Moment3 (6 mesos després de finalitzar el tractament): 30 variables Comparativa entre <i>grup control</i> i <i>grup programa</i> : 104 variables

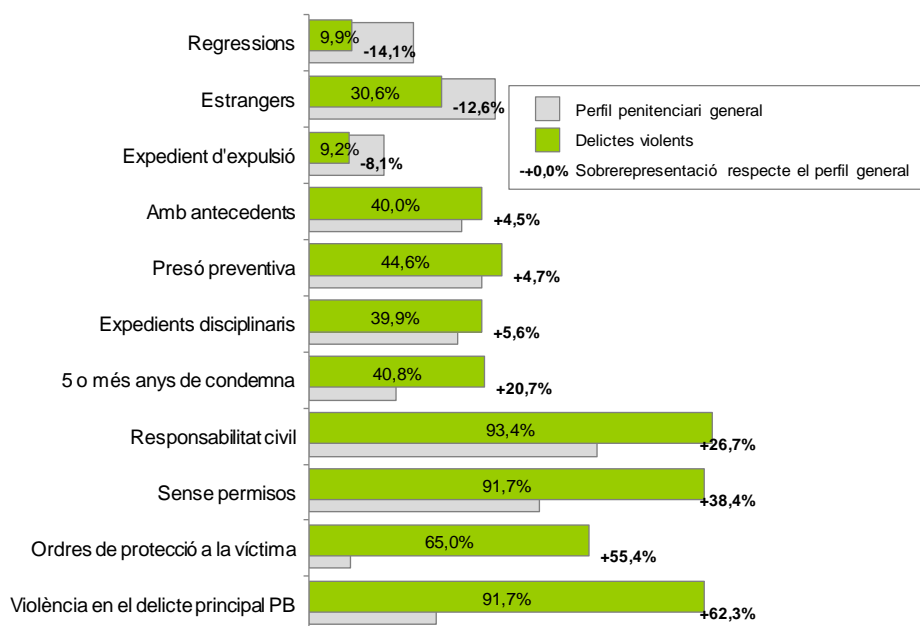
Gràfic 3. Model d'anàlisi

2.Descripció de les característiques dels interns amb delictes violents del CPQC i comparació amb tota la població penitenciària

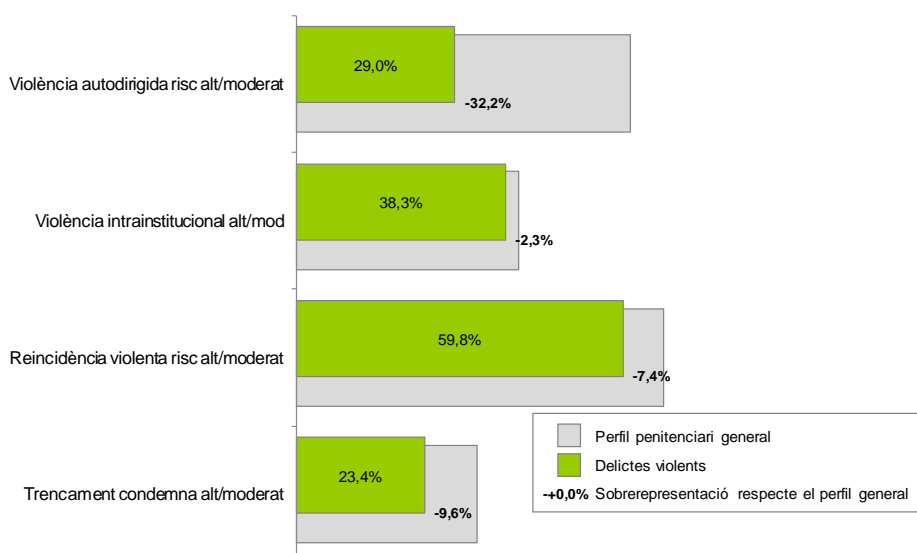
Respecte a la població penitenciària general de Catalunya¹, els interns per delictes violents del CPQC presenten les diferències que es recullen en les gràfiques 4 a 6, extretes de les variables del SIPC (Sistema d'informació penitenciari català) i les recollides al *RisCanvi* (eina de gestió del risc de les presons catalanes).

Gràfic 4. Diferències entre les variables SIPC

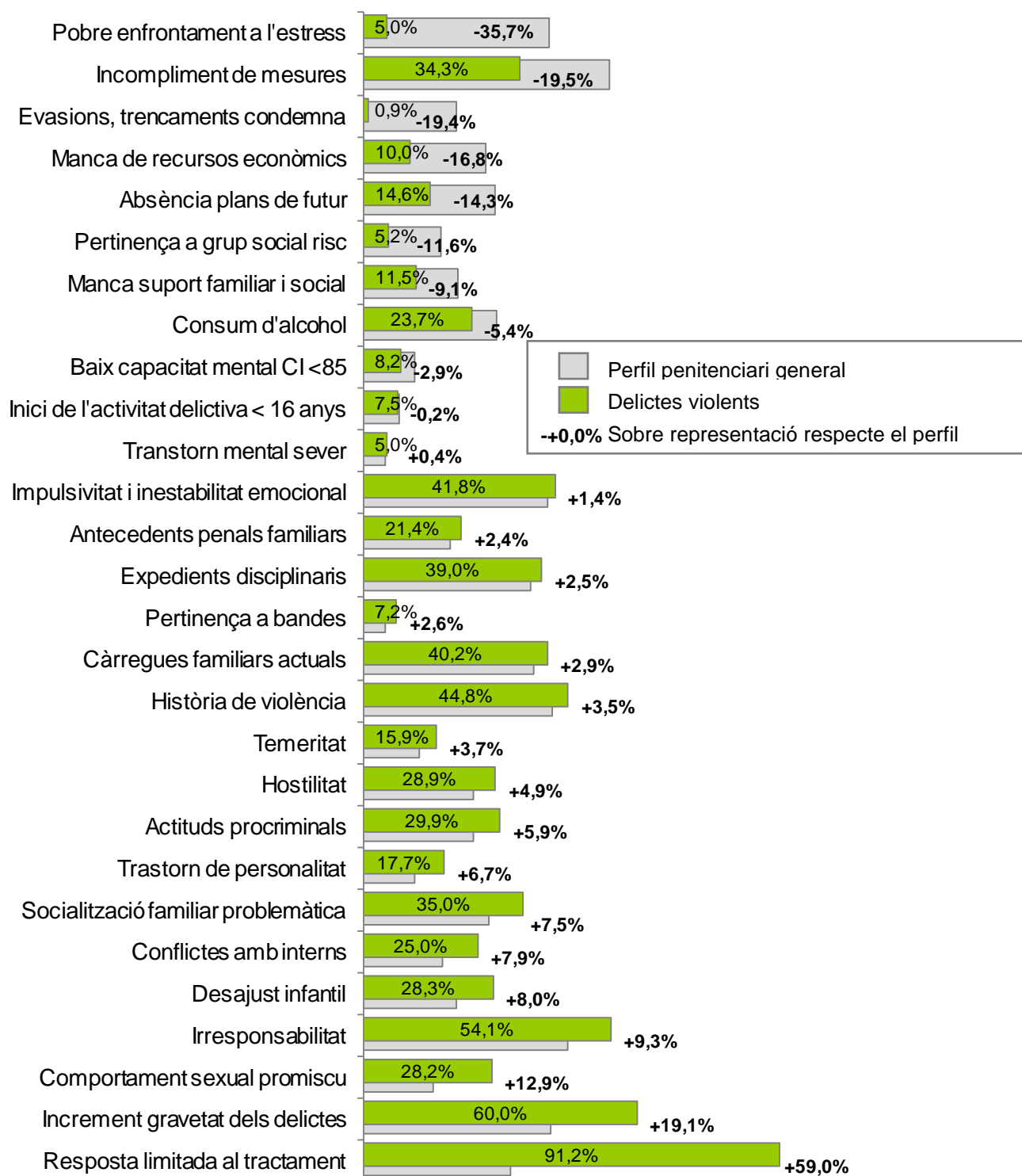
Una condició de selecció dels interns del CPQC és que el delictes sigui violent (o que tinguin conductes violentes dins el Centre). En la població penitenciària ordinària el percentatge d' interns amb delictes violents és lògicament inferior i suposen el 29,4% del total. Consegüentment, en el grup del CPQC hi ha un major % d' interns amb víctimes que presenten ordres de protecció, i amb l'obligació de pagar RC. També és més alt el percentatge d' interns amb condemnes superiors a 5 anys.

Gràfic 5. Pronòstic de risc alt o moderat de cometre noves violències

Les dades apunten també al fet que un percentatge significativament més baix dels interns del grup del CPQC obtenen permisos tot i que protagonitzen menys expedients disciplinaris i regressions. Cal ser prudents, però, en aquestes comparacions atès que en la població general les dades estan recollides en un moment diferent que en el grup del CPQC. El pronòstic de reincidència o de cometre noves violències en qualsevol de les 4

mesures que es registren al *RisCanvi* és més baix en la població de delictes violents del CPCQ que en la població penitenciària general. Destaquem el risc de reincidència violenta (7,4 punts per sota) i de fer-se mal a ell mateix (32 punts per sota).

Gràfic 6. Diferències en les variables de *RisCanvi*

Un major percentatge dels interns amb delictes violents del CPQC presenten factors de risc relacionats amb variables individuals i també relacionats amb variables criminològiques (increment en la gravetat dels delictes, comportaments sexuals de risc, actituds procriminals o valors antisocials i resposta limitada al tractament, aquesta última com a gran variable diferenciadora amb la població penitenciària general). En canvi, els interns del grup del CPQC presenten menys freqüentment que la població penitenciària general riscos relacionats amb variables sociofamiliars o d'acompliment regimental. La variable de risc amb un percentatge més baix de prevalença en el grup del CPQC és l'afrontament de l'estrès.

3. Diferències entre el grup control i el grup programa

Són similars les característiques del grup control i el grup programa?

Per comparar aquests dos grups s'han considerat 104 variables. D'aquestes, només en 15 hem trobat diferències significatives. D'aquestes, algunes s'expliquen per la pròpia selecció de la mostra (ombrejades).

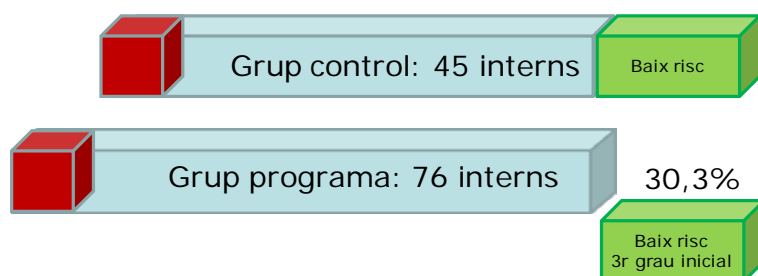
Taula 2. Diferències significatives de sobre representació entre el grup control i el grup programa

Variables categòriques	Sobre representació de la variable	
	Grup control (any 2015)	Grup programa (anys 2016 i 17)
Tipus delictes comesos	Agressions sexuals (37,8%)	Altres no violents (13,2%)
Delicte no violent	No (0,0%)	Sí (13,2%)
Responsabilitat Civil	Sí (100,0%)	No (11,3%)
Preventiu	Sí (60,0%)	Sí (35,5%)
Classificació inicial	3r grau (4,4%)	3r grau (30,3%)
Permisos ordinaris	Sí, abans fi programa (0,0%)	Sí, abans fi programa (13,2%)
Incidents	Sí (2,3%)	Sí (44,7%)
Temps de condemna	10,3 anys	5,1 anys
Variables RisCanvi		
Expedients disciplinaris	Sí (53,8%)	Sí (30,3%)
Càrregues familiars actuals	Sí (24,3%)	Sí (49,2%)
Comportament sexual promiscu	Sí (47,5%)	Sí (15,9%)
Baix Coeficient Intel·lectual	Fins a 85 (0,0%)	Fins a 85 (13,1%)
Irresponsabilitat	Sí (72,0%)	Sí (44,9%)
Reincidència violenta	Baix (24,4%)	Baix (50,0%)

El grup programa i el grup control tenen perfils similars i per tant són comparables

Les diferències que trobem a nivell d'evolució temporal es podran atribuir parcialment a l'efecte del nou Programa d'Avaluació de la Conducta Violenta

Gràfic 7. Intervenció i valoració de risc de l'EAV

El percentatge d'interns que segons les valoracions de l'EAV presenten un risc *alt* o *moderat* és semblant en ambdós grups. També en els dos grups els interns que presenten un risc baix representen 1/3 part. Per a interpretar els resultats d'aquesta recerca, resulta important tenir en compte que un cop decidit l'itinerari dels interns i a efectes del tractament, el grup programa ja no incorporarà els interns de risc baix ja que es deriven a 3r grau. Només es recullen les variables de canvi.

S'han produït canvis al llarg del temps de seguiment de l'estudi? Hi ha diferències entre el *grup control* i el *grup programa*?

S'han utilitzat 30 variables de control per saber si hi ha hagut canvis entre el Moment1 (abans de començar el curs de tractament específic) i el Moment3 (6 mesos després de finalitzar-lo). Aquestes 30 variables es desglossen en 9 extrems del SIPC i 21 extrems del *RisCanvi* (17 són variables dinàmiques i 4 de pronòstic de risc). La variable que hem reconegut com més discriminant entre els 2 grups és la *millora de grau entre M1 i M3*.

En la següent taula es mostren només les variables, d'aquest conjunt de 30, que han donat diferències significatives entre els dos grups i en els dos moments de mesura. L'ombregjat en verd indica que hi ha hagut millora (un major % d'interns compleix la versió positiva de la variable). El vermell representa el contrari, o bé un manteniment del percentatge tot i ser l'aspecte assenyalat com objectiu de la intervenció.

Taula 3. Diferències significatives en els resultats segons el grup d'estudi

Variables categòriques	Sobre representació de la variable	
	Grup control (any 2015)	Grup programa (anys 2016 i 17)
Canvis en sortides programades	Ja en tenia i ha millorat	No en tenia i es manté sense
Canvis en permisos ordinaris	Ha millorat	N'ha tingut un grup sempre La resta s'ha mantingut sense
Canvis en incidents	No en tenia i s'ha mantingut sense	Sí en tenia i ha millorat
Expedients greus	No en tenia i s'ha mantingut sense	Sí en tenia i no n'ha tingut més
Valoracions negatives SAM (C i D)	S'ha mantingut	Ha millorat
Canvis en la progressió de grau	Ha empijorjat	S'ha mantingut igual
Millora de grau entre M1 i M3	S'ha mantingut en 2n grau (95,3%)	S'ha mantingut en 3r grau (12,8%) Ha millorat (23,1%)
<i>Variables RisCanvi</i>		
Manca de recursos econòmics	S'ha mantingut risc baix	S'ha mantingut moderat/alt Ha empijorjat

El *grup programa* millora de manera més evident que el *grup control* en diferents aspectes, però encara es manté poc eficient en d'altres

El *grup programa* ha millorat en la progressió de grau (més interns progressen) i en el manteniment del medi obert en aquells que s'ha fet la proposta. També ha millorat en el funcionament regimental, s'han reduït els incidents i les faltes greus i no es produeixen involucions com sí que passa en el *grup control*. Tot i així les millores son modestes i convé ratificar-les ampliant el nombre de casos analitzats, i amb més temps de seguiment. Tot i aquestes millores, es constata que un elevat nombre d'interns del *grup programa* no inicien la cadena permissiva amb la concessió de permisos ordinaris un cop han acabat el programa específic amb èxit.

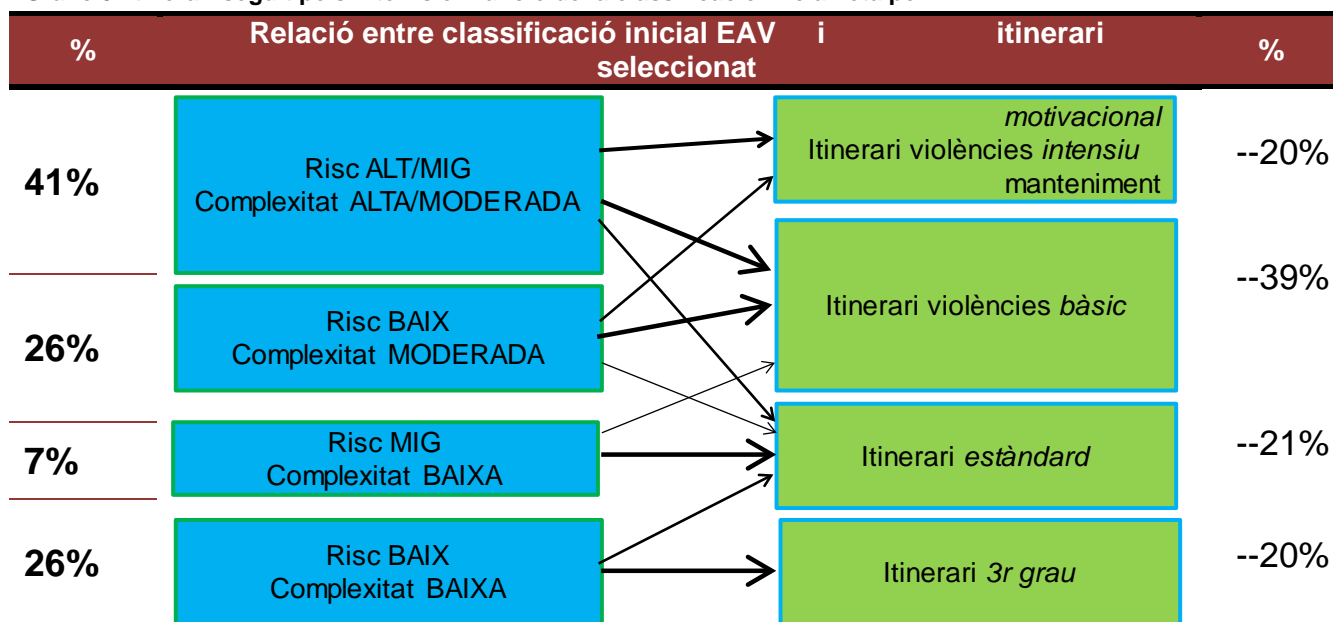
Pot sobtar que no es produeixin més canvis en les variables dinàmiques del *RisCanvi*. L'explicació la trobem en 3 arguments: 1) el temps de seguiment de la recerca ha estat massa curt i per aquest motiu s'han pogut analitzar pocs casos amb resultats complets; 2) les variables dinàmiques són sovint variables individuals que afecten a estructures personals molt consolidades i difícils de modificar en un període curt de temps i amb actuacions limitades; 3) el nou Programa ha canviat fonamentalment l'avaluació i la classificació inicial dels casos, però encara és necessari treballar altres ingredients del tractament i de la transició a la comunitat que s'orientin encara més cap a l'exterior i cap a una major implicació de la Comunitat la intervenció penitenciària.

4. Les característiques del grup programa

4.1. Classificació EAV i itinerari de tractament

Ja hem comentat (gràfic 2) que en el nou Programa l'assignació de l'itinerari de tractament penitenciari a seguir per l'intern ve determinada per la valoració del risc i la complexitat del cas, a més d'altres factors. El gràfic 8 recull en síntesi tant la distribució dels casos en funció de la classificació inicial feta per l'EAV (Equip d'Avaluació de les Violències) com l'itinerari real que ha seguit l'intern.

Gràfic 8. Itinerari seguit pels interns en funció de la classificació inicial feta per l'EAV

Nota: el gruix de les fletxes indica el nombre de casos. A més gruix, més nombre de casos en aquell itinerari.

Classificació inicial: La recerca ha evidenciat que la combinació dels 3 nivells de risc del *RisCanvi* amb els 3 nivells de *complexitat*, en realitat conformen 4 grups d'interns diferenciats, amb un pes percentual diferent.

- El grup més gran (41%) el conformen els interns amb més risc i complexitat (*alt i moderada, respectivament*). La majoria dels casos (14) segueixen un itinerari de violència i fan el programa *bàsic*, és a dir, un programa curt de 4 mesos de durada. En menys proporció (7) fan el programa *intensiu*, és a dir, un programa llarg que dura entre 7 o 8 mesos. I encara menys proporció (5) han fet el programa *estàndard*.
- El grup d'interns amb *risc baix i complexitat moderada* impliquen un 26% del total. En la seva majoria han dut a terme el programa *bàsic* (10 casos). 3 casos han fet el programa *intensiu*, 2 casos l'itinerari *estàndard*, 1 el programa *motivacional* i 1 el programa de *manteniment*.
- Un 7% dels interns componen un grup que presenta *risc mig i complexitat baixa*. Aquests 4 interns fan el programa estàndard.
- El darrer grup el componen interns amb *risc baix i complexitat baixa* (26%): han seguit l'itinerari de 3r grau majoritàriament (13), si bé alguns que han rebut una oposició judicial a la proposta han passat prèviament per l'itinerari *estàndard* (3) o han fet un programa de *manteniment* dins l'específic de violències abans de poder progressar de grau.

Itinerari: En la selecció de l'itinerari és on es veu més clara l'aplicació del model RNR d'Andrews i Bonta (2006). L'adaptació individualitzada als riscos/necessitats de l'intern fa que segons els casos es valori més un o altre itinerari d'intervenció.

- L'itinerari de violències *bàsic* és el més utilitzat. El segueixen un 39% de casos com per la procedència d'on venen classificats. Són els que tenen condemnes més llargues (7,8 anys de mitjana), amb més problemàtica regimental dins del centre i que en més proporció no tenen com a delictes principals delictes violents i són derivats per altres equips de tractament, per la seva conducta dins el Centre. La majoria

continuen en 2n grau al finalitzar l'estudi (84,6%) i és el grup que menys ha millorat dels 4 itineraris seguits.

b) Els interns de l'itinerari de violències intensiu (20%) tenen condemnes llargues (7,3 anys de mitjana), són els que més temps porten ininterrompudament a presó i amb trets específics de personalitat de risc presents en més casos, com *actitud procriminal* (60%), *temeritat* (55,6%) o *comportament sexual promiscu* (41,7%). Quasi la meitat del grup (45,5%) presenta una motivació *alta* per seguir el PIT (programa individual de tractament), però en els estadis de motivació al canvi de Prochaska i Diclemente estan repartits proporcionalment entre tots els estadis, des de gent que no s'ha plantejat la necessitat de canviar de conducta, fins a d'altres que ja han passat a l'acció.

c) El grup que segueix l'itinerari estàndard (21%) es caracteritza per la seva heterogeneïtat. La mitjana de condemna és de 3,1 anys però amb una gran dispersió quant a la temporalitat (desviació típica elevada). Aquesta variabilitat queda reflectida en les propostes de classificació de l'EAV: 33% 2n grau, 25,0% manteniment 2n grau, 41,7% 3r grau.

d) L'itinerari de 3r grau aplega un 20% dels interns. Són els que compleixen condemnes més curtes (1,4 anys de mitjana). Hi trobem més proporció d'interns amb un delictes principal no violent (38,5%) i que no presenten incidències en el compliment regimental. La majoria d'ells mostren motivació per canviar i es troben en la fase d'*acció* (75,0%) o *manteniment* (8,3%).

4.2. Incidència de la motivació al canvi per part l'intern

La motivació al canvi de conducta per part de l'intern s'ha recollit en aquesta recerca en diferents documents *ad hoc*. L'ítem que demostra més fiabilitat i correlació amb la resta de variables de l'estudi és el que recull informació de l'EAV sobre l'estadi de canvi en que es troba cada intern segons el model d'estadis de canvi de Prochaska i Diclemente. Tot i que en alguns casos es critica que la resposta que dona l'intern és fàcilment manipulable, la complementació clínica del professional que contrasta el que diu amb el que fa l'intern dona millor resultats que si només es té en compte l'opinió clínica no estructurada del professional, i més si aquesta no està tant especialitzada com ho pot ser la de l'equip EAV.

La motivació al canvi és un factor discriminant per a la presa de decisió de l'itinerari de tractament?

Sí, amb matisacions

Taula 4. Diferències significatives entre els interns segons la motivació al canvi

Variables categòriques	Categories sobre representades	
	Motivació <i>baixa/mitja</i>	Motivació <i>alta</i>
Variables SIPC		
Condemnes	Més de 6 anys (31,4%)	Fins a 3 anys (68,2%)
Compliment preventiu	Sí (45,1%)	No (81,8%)
Classificació inicial	2n grau (80,4%)	3r grau (59,1%)
Variables RisCanvi		
Actitud procriminal	Sí (36,1%)	No (94,4%)
Impulsivitat i inestabilitat emocional	Sí (55,9%)	No (84,6%)
Hostilitat	Sí (44,4%)	No (94,7%)
Pronòstic de reincidència violenta	Alta / moderada (62,8%)	Baixa (85,0%)
Variables qüestionaris ad hoc		
Motivació per seguir el PIT	<i>Baixa / mitja</i> (68,1%)	<i>Alta</i> (95,2%)
Consciència de problema	No (53,1%)	Sí (100,0%)
Estadi de canvi Prochaska i Diclemente	Contemplativa/ Preparació (50,0%)	Acció / Manteniment (85,0%)

De les 108 variables estudiades, la taula 4 recull les 10 variables que mostren diferències significatives en funció que l'intern tingui una "*alta*" motivació o la tingui "*mitja* o *baixa*".

Destaca que en la classificació inicial els que tenien motivació “alta”, majoritàriament, estaven també motivats per seguir el seu PIT, eren conscients de la seva problemàtica de conducta i manifestaven amb les seves actuacions trobar-se en una actitud activa de canvi. Al mateix temps, aquests interns en major percentatge no presentaven factors de risc individuals en el RisCanvi com *impulsivitat* o *inestabilitat emocional*, *hostilitat* o *conducta procriminal*. Majoritàriament aquest grup de motivació “alta”, s’ha classificat inicialment en 3r grau.

I què ha passat amb aquests interns després del període de seguiment? La taula 5 recull, de les 30 variables dinàmiques estudiades, les 5 que han mostrat diferències significatives entre els dos moments (M1-M3).

Taula 5. Diferències significatives entre els estadis de canvi en els dos moments de mesura (M1 i M3)

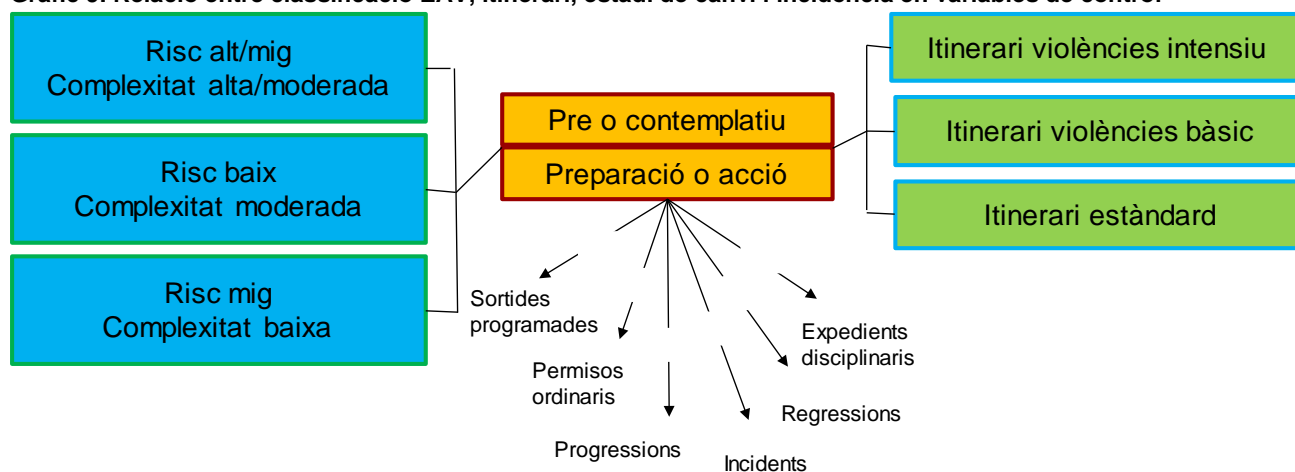
Variables categòriques	Categories sobre representades	
	Pre i Contemplativa	Preparació/ acció/ manteniment
Predicció de violència autodirigida	Ha empitjorat	S’ha mantingut baix sempre
Predicció de violència intrainstitucional	Ha empitjorat	S’ha mantingut baix sempre
Predicció de reincidència violenta	Ha empitjorat	S’ha mantingut baix sempre
Predicció de trencament de condemna	S’ha mantingut moderat alt	S’ha mantingut baix sempre
Canvi de grau	S’ha mantingut en 2n grau	Ha millorat

Estar motivat pel canvi ha tingut importància per a la classificació inicial que fa l’EAV en 3r grau i també en el resultat final al cap d’un any de seguiment.

Els interns que es trobaven en l’estadi *Precontemplatiu/Contemplatiu* s’han mantingut en 2n grau (80,0%), i els que es trobaven en l’estadi *Preparació/Acció* s’han mantingut en 3r grau (17,9%) o han millorat (35,3%)

I què ha passat amb la resta de grups? (interns que no van ser classificats en 3r grau)

Gràfic 9. Relació entre classificació EAV, itinerari, estadi de canvi i incidència en variables de control

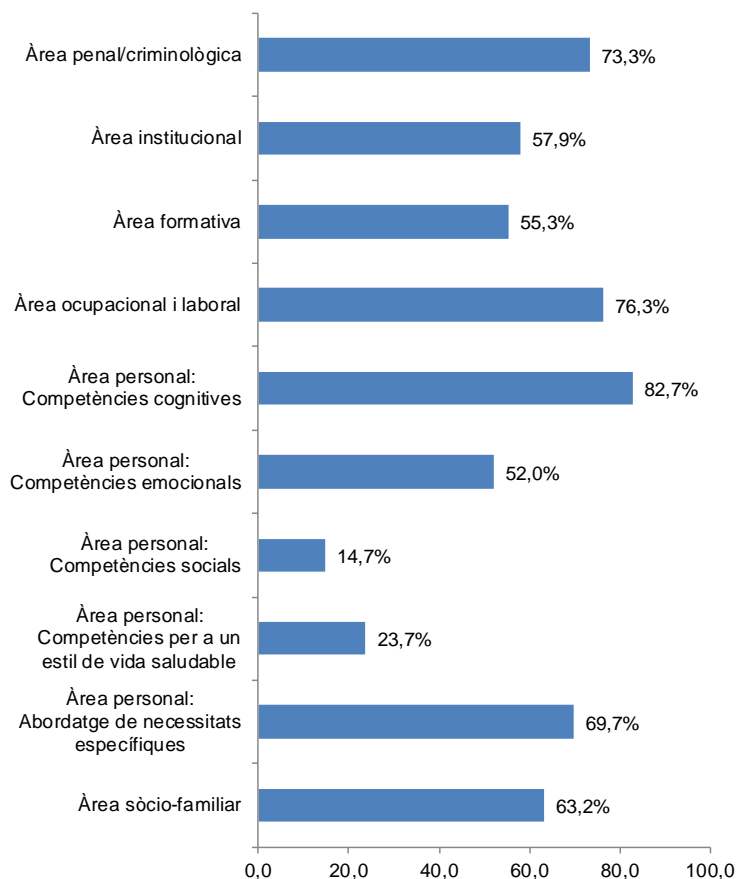
La motivació pel canvi dels grups d’altres itineraris no té cap incidència directa en les variables de control, com sortides programades, permisos ordinaris, progressions de grau, incidents, expedients disciplinaris o regressions de grau.

Aquestes dues conclusions combinades expliquen molt bé el valor relatiu que té la motivació de l’intern per canviar de conducta violenta. Per determinar el 3r grau, és clau que la persona estigui en l’estadi d’*acció* i faci actuacions coherents amb aquest canvi. En el cas dels itineraris de la resta d’interns, deixa de tenir pes el fet

que un intern estigui o no predisposat al canvi de modus propi. perquè millorar la motivació és un dels objectius dels programes d'intervenció i aquesta es va adquirint durant la seva aplicació.

4.3.PIT, àrees de treball i itineraris en el grup programa

Gràfic 10. Àrees de treball en el PIT

Les característiques del PIT són: a) és individualitzat, confeccionat *ad hoc* per a cada intern; b) es construeix conjuntament i consensuadament amb l'intern; c) pretén potenciar i millorar les capacitats de l'intern i compensar-ne els dèficits o àrees problemàtiques; d) es divideix en àrees d'intervenció, en cadascuna de les quals es poden programar uns objectius que l'intern ha d'assolir en un període determinat; e) es materialitza en el disseny d'un itinerari curricular format per un conjunt d'activitats principals i complementàries, grupals i individuals; f) és dinàmic i es revisa i modifica periòdicament per adaptar-lo en cada moment a les necessitats i a l'evolució de l'intern; g) és preceptiu i formal, en el sentit que s'ha de fer de manera obligatòria per imperatiu legal i té caràcter de document oficial; ha d'anar signat per professionals del centre penitenciari i per l'intern, i l'ha d'aprovar la *Junta de Tractament*.

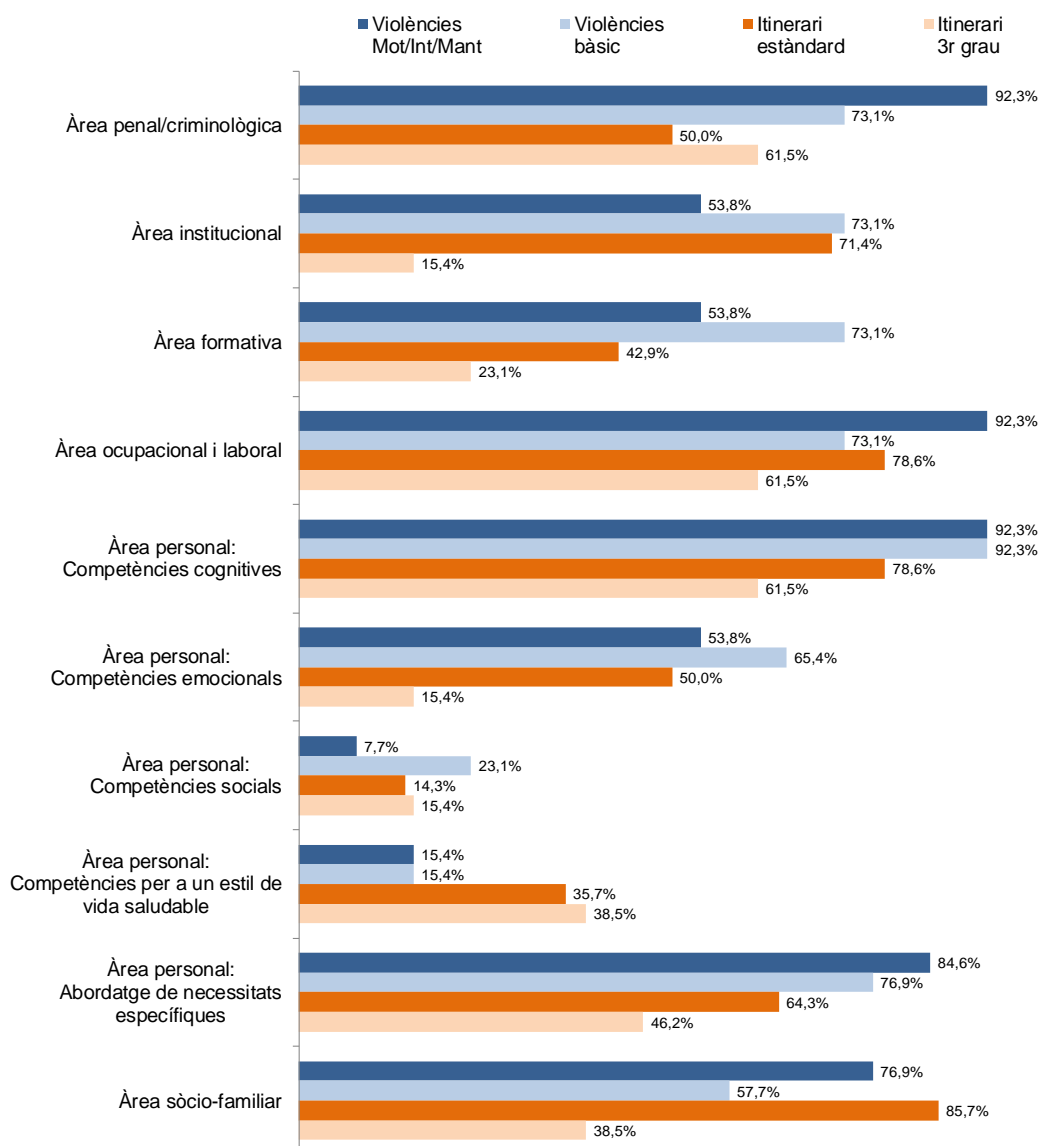
Dins de cada àrea de treball del PIT se seleccionen diversos objectius. Els més seleccionats són: "conèixer i analitzar els antecedents, conseqüències i mantenidors

de la conducta delictiva" (dins de l'àrea personal: competències cognitives); "millorar aspectes de la personalitat" (dins de l'àrea personal: abordatge de necessitats específiques); "adquirir aprenentatges propis de la formació reglada obligatòria" (dins de l'àrea formativa); i "satisfer la responsabilitat civil" (dins de l'àrea penal/ criminològica).

Segons l'itinerari que faci l'intern, també serà diferent el tipus de prioritització que es farà de cadascuna de les àrees. Les diferències són intencionals i relacionades amb la tipologia del delicte comès per cada itinerari. La prioritització persegueix la finalitat última que és la *no reincidència* en el delicte, més que cobrir altres aspectes deficitaris del propi subjecte. Per aquest motiu, els professionals de l'EAV proposen el treball amb els objectius del PIT que millor incideixin en cada cas en la seva tipologia delictiva (reduir els *factors de risc*, potenciar els *factors protectors*).

El gràfic 11 recull els percentatges de casos, agrupats segons els itineraris seguits, que tenen objectius de les diferents àrees.

Gràfic 11. Objectius proposats a treballar en el PIT segons l'itinerari seguit

4.4. Seguiment del PMOC en el grup programa

La rehabilitació en l'àmbit de l'execució penal s'entén des de la multidisciplinarietat, i cada disciplina que intervé en aquesta tasca (criminològica, psicològica, d'educació social, de treball social o formativa) aporta una òptica teòrica pròpia al model integral d'intervenció. Així es defineixen les accions que cal dur a terme sobre els subjectes per tal de modificar positivament els factors desencadenants o de manteniment de la conducta delictiva que suposin un risc de reincidència. Aquestes accions es concreten en els programes que es desenvolupen des de cada àmbit del *Programa Marc d'Organització Curricular* (PMOC).

Així doncs, cada intern en un centre penitenciari pot fer un o diversos programes, en la modalitat que requereixi (*bàsica* o *intensiva*, individual o grupal) segons les seves necessitats i especificitats.

En el grup d'estudi hem trobat que 58 interns participen en 1 programa, 50 en 2 programes, 37 interns en 3 programes i 16 en 4 programes. La taula 6 recull la distribució del programa prioritari en cada opció i per a cada intern.

Taula 6. Programes del PMOC (agrupats) que segueixen els interns del grup programa

1a opció		2a opció	
Programa	N	Programes	N
Conductes addictives: Altres drogues	16	Violència de gènere (VIGE)	13
Delictes violents contra persones (DEVI)	15	Tallers	11
Violència de gènere (VIGE)	8	Delictes violents contra persones (DEVI)	8
Conductes addictives: Alcoholisme	5	Formació	7
Preparació per la sortida/Habilitats/Competències socials	5	Preparació per la sortida/Habilitats/Competències socials	7
Tallers	4	Altres	2
Violència sexual (SAC)	2	Conductes addictives: Alcoholisme	1
Formació	2	Conductes addictives: Altres drogues	1
Activitats esportives	1		

3a opció		4a opció	
Programes	N	Programes	N
Tallers	14	Tallers	7
Activitats esportives	7	Activitats esportives	5
VIGE	5	Preparació per la sortida/Habilitats/Competències socials	2
Formació	5	VIGE	1
Preparació per la sortida/Habilitats/Competències socials	3	Conductes addictives: Altres drogues	1
Altres	2		
Conductes addictives: Alcoholisme	1		

Els programes més proposats en la primera i segona opció del PMOC són els que donen una resposta més immediata a les necessitats dels interns relacionades amb la reducció del risc de reincidència futura, com són el *tractament de conductes addictives*, i els programes relatius als delictes *violents contra persones* (DEVI) i sobre *violència de gènere* (VIGE).

Hem revisat les valoracions que han fet els professionals de l'assistència, el *rendiment* i l'*actitud* dels interns quan fan els programes en dos moments diferents: durant el 1r trimestre de seguiment i durant el 2n trimestre. Per fer les valoracions, els professionals les puntuen en una escala de Likert que va entre els intervals *gens*, *poc*, *bastant* o *molt*. La taula 7 recull com exemple les valoracions fetes en el programa de primera opció del PMOC. Les valoracions en la resta de programes segueix la mateixa tònica de resultats.

Taula 7. Valoracions fetes en el programa de primera opció

1r trimestre	Mes 1		Mes 2		Mes 3			
Assistència	N	% vàlid	Rendiment	N	% vàlid	Actitud	N	% vàlid
Gens	1	2,0	Gens	1	2,0	Gens	1	2,0
Poc	0	0,0	Poc	1	2,0	Poc	1	2,0
Bastant	5	9,8	Bastant	8	15,6	Bastant	4	7,8
Molt	45	88,2	Molt	41	80,4	Molt	45	88,2
Total	51	100,0	Total	51	100,0	Total	51	100,0

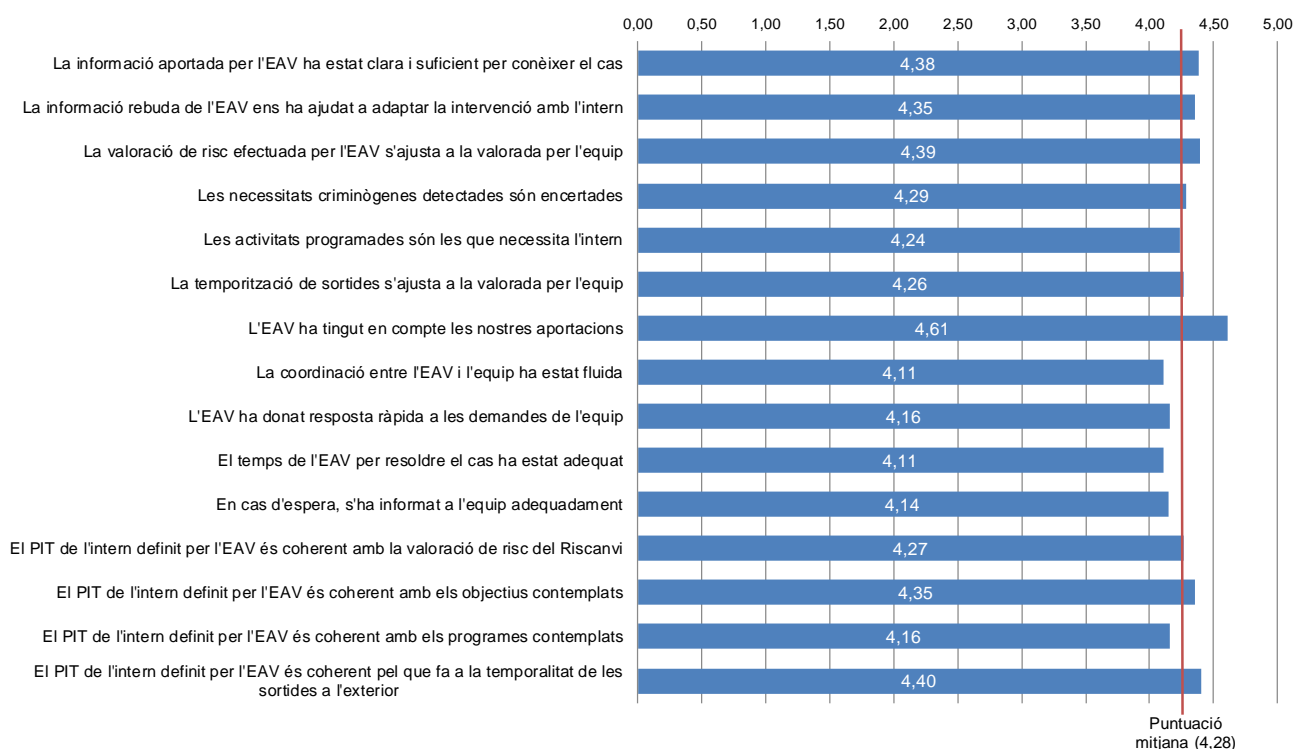
2n trimestre	Mes 1		Mes 2		Mes 3			
Assistència	N	% vàlid	Rendiment	N	% vàlid	Actitud	N	% vàlid
Bastant	1	5,6	Bastant	2	11,1	Bastant	1	5,6
Molt	17	94,4	Molt	16	88,9	Molt	17	94,4
Total	18	100,0	Total	18	100,0	Total	18	100,0

La valoració dels professionals respecte al seguiment dels programes que fan els interns és molt satisfactòria.

5. Avaluació dels processos del nou Programa

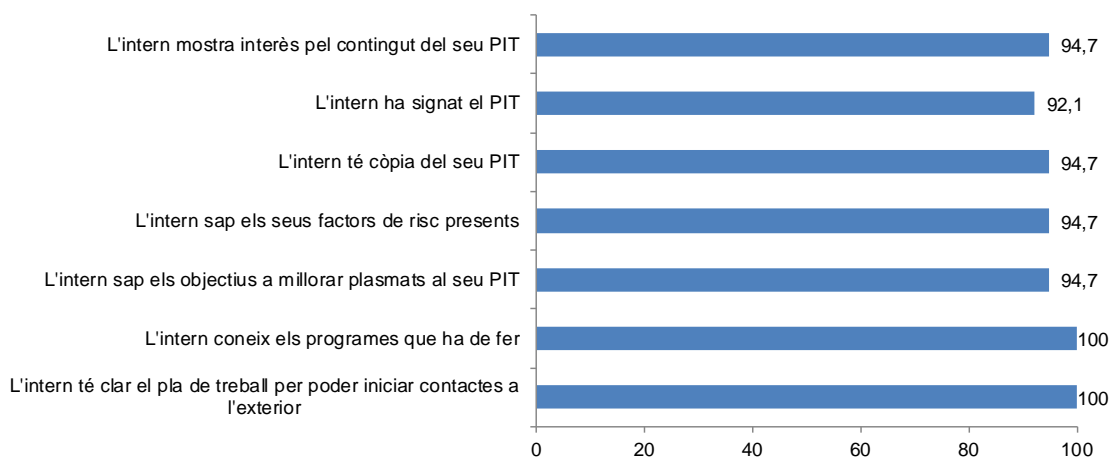
En aquest capítol s'avalua si els processos dissenyats per implementar el nou Programa han estat seguits conforme al disseny original, si han estat pràctics, si resulten més inclusius amb l'intern i si s'ajusten als recursos existents. S'han fet 3 vies de comprovació: 1) s'ha demanat l'opinió dels interns a través d'un qüestionari *ad hoc* per conèixer la seva opinió; 2) s'ha passat un segon qüestionari als professionals de tractament que han d'aplicar les propostes del nou model, amb la particularitat que les respostes referides a cada intern es contestaven entre tot l'equip de tractament que intervé en el cas; 3) s'ha fet una anàlisi de correlació *bivariada de Pearson* entre les respostes obtingudes dels enquestats i diferents variables de control.

Gràfic 12. Satisfacció dels professionals respecte a l'actuació de l'EAV

La nova informació obtinguda sobre els interns ajuda més als professionals (4,35 sobre 5). Aquesta valoració correlaciona molt amb les preguntes sobre la coherència del PIT (objectius; programes, activitats; temporalitat i sortides a l'exterior).

Gràfic 13. Satisfacció dels professionals amb relació al coneixement que té l'intern del seu PIT

El 90% dels professionals pensen que és òptim el grau de coneixement que tenen els interns del seu PIT.

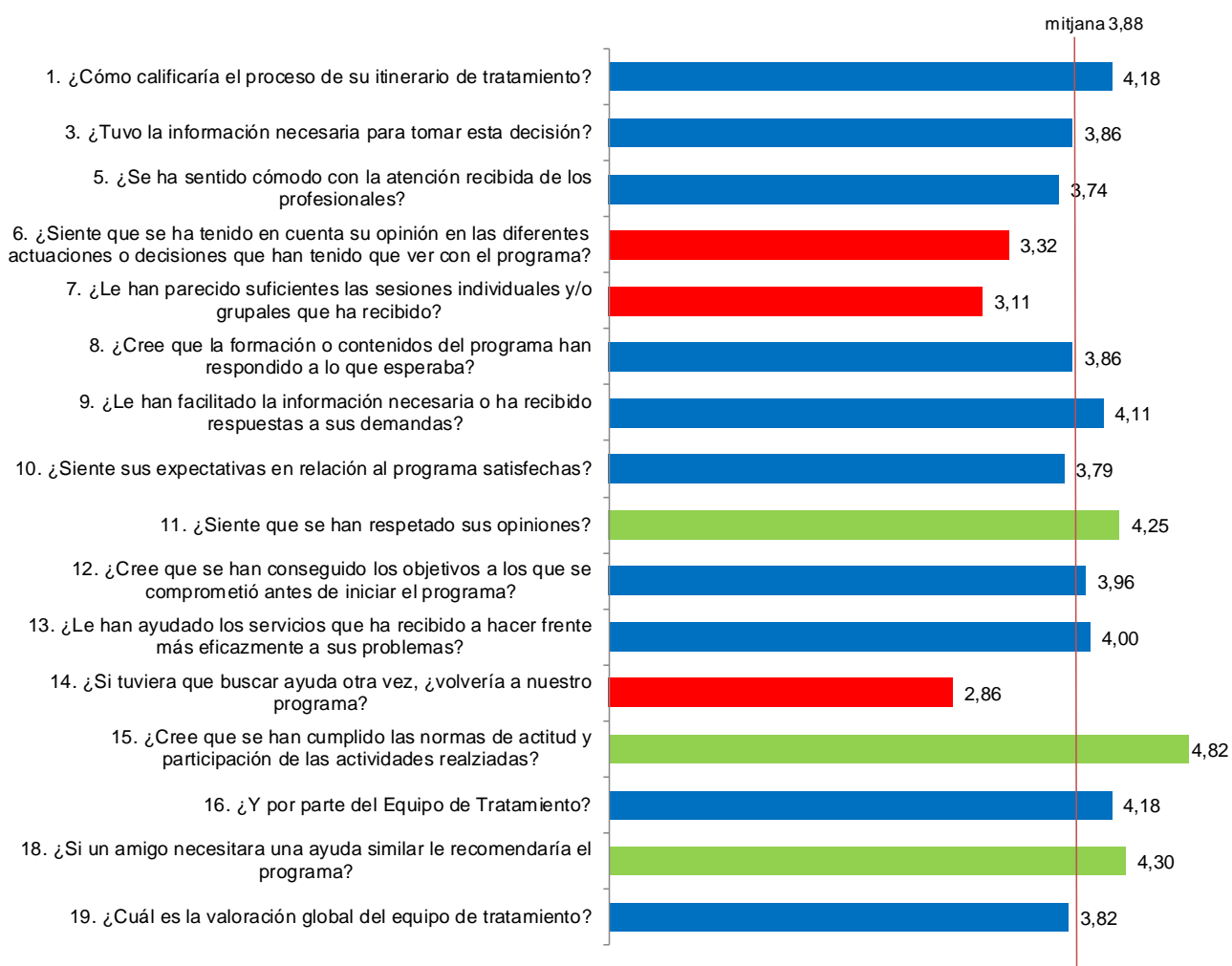
La percepció dels equips de tractament és que amb la nova metodologia **s'identifiquen clarament els casos en què cal més intervenció intensiva i es diferencien dels que no** (4,35 sobre 5).

Hi ha una **valoració molt positiva de l'actuació de l'EAV**, que és més destacada quan l'intern presenta riscos *alts* o manca de motivació pel canvi, per la dificultat que suposa afrontar aquests casos més complexos.

I què han dit els interns respecte a diverses qüestions que se'ls han preguntat?

El gràfic 14 recull la resposta a les 16 preguntes tancades que es formulaven als interns. Quan la resposta s'apropi més a l'1 l'opinió és més negativa, quan més s'apropi al 5 és més positiva. La mitjana de les puntuacions es 3,88. Les barres vermelles mostren les preguntes en què la puntuació està per sota de la mitjana. Les barres verdes mostren les preguntes en què la puntuació està per sobre de la mitjana.

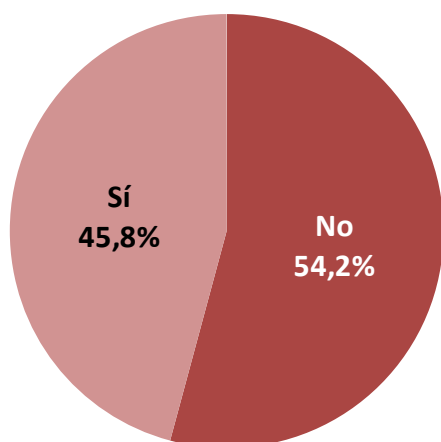
Gràfic 14. Qüestionari de satisfacció dels interns respecte al seu itinerari de tractament

Els interns amb un nivell de risc i complexitat *alt* donen les mateixes respostes que els que presenten un nivell *baix*. Tampoc es diferencien les respostes en funció de l'itinerari (valoren igual els d'itinerari *estàndard* o específic de violències *intensiu* o *bàsic*), ni per la motivació al canvi recollida segons Prochaska i Diclemente. Tampoc en funció de si el percentatge de pagament de la responsabilitat civil és més o menys elevat, ni segons els antecedents penitenciaris, ni tampoc en funció de si l'intern es mostra d'acord o en desacord amb el seu PIT.

Un 54,2% dels interns manifesten que **no està d'acord amb el seu PIT**, tot i que això després no té repercussió ni amb la valoració que fan en la resta del qüestionari ni amb els resultats obtinguts respecte al seu rendiment.

Gràfic 16. Està d'acord amb el seu PIT?

Taula 8. Per què no està d'acord amb el seu PIT?

Respostes obertes agrupades: n=22

Discrepància entre delictes, programes i situació personal (8)

S'han fet canvis en el PIT que l'intern no proposava (4)

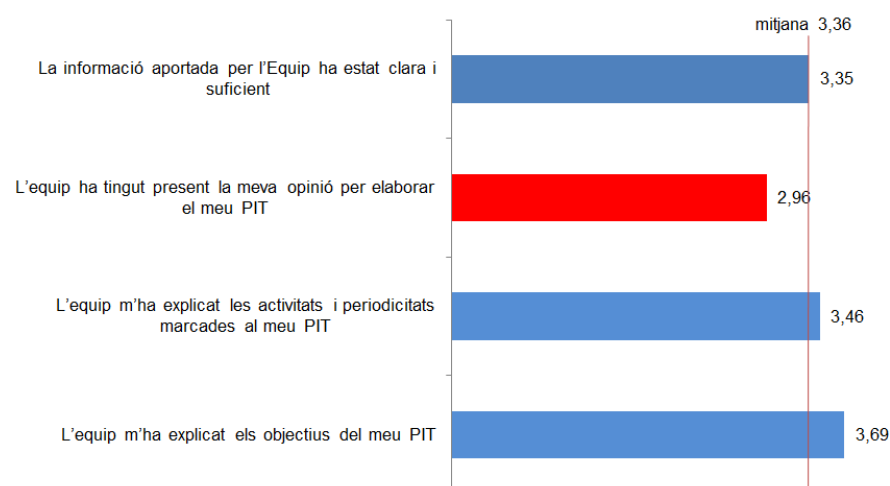
Desacord amb el tipus de programa assignat (4)

No implica cap benefici (4)

No està d'acord en com se li aplica pel fet de ser estranger (2)

Dins de la *discrepància*, es situen respostes en què l'intern manifesta que l'itinerari marcat no es correspon al seu delictes o no s'ha tingut en compte la seva situació ni la seva opinió personal, o consideren que el seu perfil és de 3r grau i podria haver fet aquests programes al carrer.

Gràfic 17. Satisfacció de l'usuari en relació amb el seu PIT

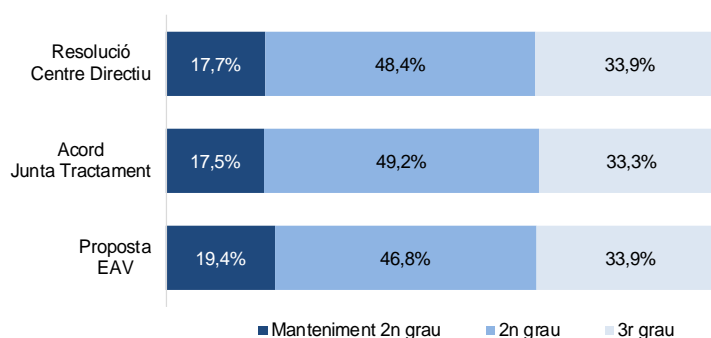
Els interns van respondre un altre qüestionari específic sobre l'elaboració i el desenvolupament del seu PIT. Les puntuacions podien anar des d'1 *-gens d'acord-* fins a 5 *-molt d'acord-*.

La mitjana de puntuació ha estat de 3,36 i la pregunta que obté menys puntuació és la que qüestiona si l'equip ha tingut en compte la seva opinió per elaborar el PIT (2,96).

Les propostes de classificació de l'EAV són acceptades per les instàncies que les han d'aprovar?

L'EAV proposa la classificació de cada intern a la Junta de Tractament (òrgan col·legiat del CP que pren l'acord en *Junta* sobre la classificació dels interns) i al Centre Directiu (o serveis centrals de la Direcció General de Serveis penitenciaris, DGSP, a partir d'ara) que és qui pren la resolució definitiva.

Gràfic 18. Propostes de classificació

Com mostra el gràfic 18, la coincidència entre les propostes i l'acord definitiu és quasi total.

6. Conclusions

Respecte als interns

Els interns del *grup programa* i el *grup control* presenten perfils similars i són grups comparables.

- 1 La diferència entre els 2 grups es deu únicament a la incidència del nou Programa que fa que els interns amb *baix* risc i *baixa* complexitat del *grup programa* es derivin a 3r grau la qual cosa provoca que aquest grup sigui més homogeni i tingui major percentatge d'interns amb riscos mitjos i alts.

El nou model d'intervenció en conductes violentes del CPQC millora respecte a l'anterior:

Hi ha interns que arriben molt abans al 3r grau i s'hi mantenen sense incidències

- 2 En general s'ha notat una millora en les progressions de grau: mentre els interns del *grup control* es mantenen en 2n grau, en el *grup programa* hi ha un percentatge més alt d'interns que progressen cap al 3r grau i/o la llibertat condicional de manera estadísticament significativa. Cal matisar que el període de seguiment és curt (al voltant d'1 any de mitjana).

Els interns del *grup programa* milloren en relació amb els incidents, els expedients disciplinaris o les regressions de grau

- 3 Quan es comparen els dos moments de mesura (previ a la intervenció en el programa de tractament i post intervenció), els interns del *grup programa* han millorat respecte a la situació anterior mentre que els del *grup control* o bé es mantenen igual o hi ha alguna regressió..

Milloren en les puntuacions del Sistema d'Avaluació Motivacional (SAM)

- 4 El *grup programa* aconsegueix una millora continuada en les valoracions del SAM. En el *grup control* això no passa. A més, cal tenir en compte que el *grup programa* partia d'uns percentatges més alts de valoracions negatives (C i D) del SAM i ha acabat amb percentatges més baixos que el *grup control*, tot i tenir inicialment com a grup més *factors de risc*.

Quan parlem de la rellevància per a la motivació al canvi, aquesta resulta explicativa per entendre en l'avaluació inicial la classificació de l'intern.

- 5 Els interns amb major motivació (que es troben en les fases de *preparació* o *acció* de Prochaska i Diclemente) presenten *baix* risc i *baixa* complexitat en major nombre de casos. En conseqüència han estat en major nombre de casos classificats inicialment en 3r grau.

La motivació al canvi no resulta rellevant en la mesura de variables de control en la resta de casos en què es segueix qualsevol dels itineraris d'intervenció en règim ordinari (2n grau)

- 6 Estar o no motivat no influeix entre l'abans de la intervenció i el després de la intervenció en variables de control com el percentatge de progressions, permisos ordinaris, sortides programades, incidents, expedients disciplinaris o regressions. Això s'explica probablement perquè millorar la motivació és un dels objectius dels programes d'intervenció i aquesta es va adquirint durant la seva aplicació

En el nou model d'intervenció encara no s'observen millores en els aspectes següents:

No s'inicia abans la cadena permissiva amb la concessió de permisos ordinaris

- 7 Tot i finalitzar el programa d'intervenció amb èxit, encara hi ha un grup d'interns nombrós en el *grup programa* (68,4%) que no reben permisos ordinaris. No queda clar si el motiu és perquè el temps de seguiment ha estat curt o si la dinàmica de treball dels propis equips de tractament segueix amb inèrcies del sistema anterior. La conclusió és que no s'aprecia que millori el percentatge de persones que accedeixen a permisos, en comparació amb el *grup control*.

S'observa poca variació en la disminució de factors de risc del RisCanvi

- 8 El temps de seguiment tan curt pot ser l'explicació determinant. En la segona part de l'estudi caldrà revisar si s'han pogut apreciar més les millores amb el pas del temps. A més, cal tenir en compte que els condemnats per delictes violents presenten més *factors de risc dinàmics individuals* que la resta de població penitenciària. Aquests factors són més difícils de modificar en un període tan curt de seguiment i només tenint en compte la intervenció feta puntualment dins del Centre Penitenciari.

Els condemnats per delictes violents presenten en el RisCanvi una distribució de factors de risc diferent a la de la població penitenciària general

- 9 Com acabem de dir, un major percentatge d'interns condemnats per delictes violents presenten *factors de risc individuals*. Per contra, un menor percentatge presenta *factors de risc socials* i de *suport familiar*. També cal dir que un percentatge més elevat dels condemnats per delictes violents presenten un millor pronòstic de risc de reincidència en els quatre àmbits estudiats (*violència autodirigida, intrainstitucional, reincidència violenta i trencament de condemna*). Els percentatges en les variables de *trajectòria penal, trajectòria delictiva* i *trajectòria penitenciària* són similars en els dos grups (condemnats per delictes violents i població penitenciària general).

Els grups de classificació feta per l'EAV es poden agrupar en 4

- 10 (1.- Risc *alt/mig* i complexitat *alta/moderada*; 2.-Risc *baix* i complexitat *moderada*; 3.- Risc *mig* i complexitat *baixa*; 4.- Risc *baix* i complexitat *baixa*) i en funció d'aquesta classificació queden definits els itineraris.
Les variables *duració de la condemna, percentatge de pagament de la Responsabilitat Civil o ser estranger en situació irregular* modulen les particularitats dels itineraris però NO modifiquen el plantejament teòric del recorregut a seguir ni en un sentit o un altre.

Respecte als processos**El nou model d'intervenció identifica clarament els casos en què cal intervenir amb més intensitat i els que no requereixen aquesta intervenció**

- 11 Els professionals posen en valor que el nou sistema permet distribuir de forma més assumible les càrregues de treball: possibilita dedicar més temps i esforços de tractament als casos que més ho necessiten (alt risc i complexitat) i menys als que no en necessiten tant .

La informació obtinguda clarifica i ajusta millor l'avaluació inicial i l'orientació del PIT

- 12 Els professionals coincideixen en que això dona més seguretat i concreció a l'hora de plantejar objectius de treball amb els interns.

Els PIT actuals han escurçat els períodes d'espera dels interns per fer el programa específic de tractament

- 13 Els professionals consideren que això contribueix a generar una motivació positiva en els interns, una implicació en el seu procés i un augment dels *factors protectors*.

Els interns han manifestat un alt grau de satisfacció amb els diferents programes d'intervenció als que han estat assignats

- 14 Però consideren que no tornarien a repetir el programa de tractament perquè creuen que no en tenen necessitat. El que valoren més baix és que consideren que els professionals no tenen prou en compte la seva opinió per elaborar el PIT.

Les propostes de classificació dels interns que ha fet l'EAV tenen una altíssima acceptació

- 15 Inclosa la proposta de casos en classificació inicial en 3r grau sense fer el programa específic de tractament de violències. Això es concreta en una acceptació quasi del cent per cent de la proposta per part de la Junta de Tractament del CPQC i també de ratificació del Centre Directiu. Al cap de l'any es mantenen les classificacions adoptades o han millorat.

7. Propostes

Referides al programa del CPQC

- A** **Mantenir i consolidar el nou model d'intervenció del CPQC per a conductes violentes**
Implementar el model en tots els centres i fomentar en els equips que, més enllà de l'avaluació inicial, un resultat positiu del tractament sobre l'intern es plasmi en accés a sortides i la posterior progressió de grau penitenciari.
- B** **Continuar la recerca amb la segona part proposada en el projecte original**
Es tractarà de presentar resultats d'aquí 2 anys tant de la reincidència dels casos que hagin accedit a medi obert, llibertat condicional o llibertat definitiva, com de millora en la resta d'aspectes de funcionament institucional dels que encara continuïn al Centre. Mantenir el seguiment longitudinal durant al menys 5 anys a partir de 2020 tant dels casos del *grup programa* com del *grup control*, per estudiar amb més profunditat l'evolució a llarg termini.
- C** **Mantenir i utilitzar de manera sistemàtica el model de Prochaska i Diclemente**
Per a la valoració de la motivació al canvi dels interns, sobre tot en el moment de l'avaluació inicial. Malgrat les crítiques relatives a que pot ser una escala fàcilment manipulable per l'intern, els resultats obtinguts donen més fiabilitat a aquest instrument que al criteri del professional emprat de forma clínica no estructurada.
- D** **Augmentar el grau d'empoderament dels interns amb més participació en el PIT**
Estudiar fórmules a partir de les quals s'augmenti el grau de participació dels interns en l'assumpció de compromisos i responsabilitats.

Referides a la implementació d'aquest programa en tots els centres penitenciaris

- E** **Tenir a cada centre penitenciari un EAV especialitzat que faci l'avaluació inicial**
Aquest EAV, juntament amb l'equip de tractament de referència de l'intern, hauria de treballar la prioritització de l'itinerari a implementar en el PIT, adequant les càrregues de treball a l'encàrrec concret que tenen. Prioritzar la implementació d'aquests equips en els centres de preventius. En cas que l'intern vingui derivat d'un altre centre on ja estigui implementat aquest model, aprofitar el diagnòstic per adaptar-lo al model curricular del nou CP sense que tot s'hagi d'iniciar des de zero.
- F** **Establir un pla de comunicació d'aquests resultats dirigits als agents *involucrats***
Els agents *involucrats* són tots aquells grups que poden incidir en l'èxit o fracàs del projecte per facilitar la consolidació del model i de les millores obtingudes. Aquest pla hauria de recollir els aspectes (indicadors) en què pensem que cada agent involucrat podria incidir per a la millora del model. Aquests indicadors podrien ser valorats periòdicament com a avaluació del grau de consolidació del nou model. En la confecció del pla i els indicadors hauria de participar el propi CPQC, la DGSP i el CEJFE.
- G** **Incentivar des de la DGSP la implementació de projectes d'innovació**
Posar en valor i fomentar amb polítiques compensatòries les iniciatives on s'implementin projectes d'innovació que combinin la investigació i l'acció feta per equips interdisciplinaris i dirigits des dels equips del propi centre, que lideri el projecte, com és aquest exemple del CPQC.

Notes i referències bibliogràfiques

Notes:

- ¹CEJFE. (2015): *Taxa de reincidència penitenciària 2014*. Barcelona. CEJFE. Recuperat a: http://justicia.gencat.cat/web/.content/home/ambits/formacio_recerca_i_docum/recerca/cataleg_d_investigacions/per_ordre_cronologic/2015/taxa_reincidencia_2014/taxa_reincidencia_2014_cat.pdf
- CEJFE. (2014): *La llibertat condicional a Catalunya*. CEJFE. Departament de Justícia. Generalitat de Catalunya. Recuperat a: http://cejfe.gencat.cat/web/.content/home/recerca/cataleg/crono/2014/llibertat_condicional/llibertatCondicionalCat_recerca_CA.pdf
- CEJFE. (2017): *Estudi de la reincidència en les excarceracions d'alt risc 2010-2013*. CEJFE. Departament de Justícia. Recuperat a: http://cejfe.gencat.cat/web/.content/home/recerca/cataleg/crono/2017/reincidencia-excarceracions/resum_reincidencia_excarceracions.pdf
- ² El nivell de *complexitat* tindrà tres valoracions: alta, moderada i baixa. Es considera *moderada* quan es detecta en l'intern *manca de consciència de problema, manca de capacitat empàtica i/o valors procrimals*, així també quan es troba en un estadi de canvi de *precontemplació* o *contemplació* i les habilitats presents en l'intern no són òptimes encara per fer front a les situacions conflictives sense fer ús de la violència.
- ³ *El model de rehabilitació a les presons catalanes* (pàg.67 i ss). Recuperat a: http://justicia.gencat.cat/web/.content/enllacos/pdf/model_rehabilitacio_presons_catalanes.pdf
- Andrews, D., i Bonta, J. (2006). *The Psychology of Criminal Conduct* (4a ed.). Cincinnati (USA): Anderson Publishing Co.
- ⁴ La recerca sencera es pot consultar al catàleg d'investigacions del CEJFE, juntament amb els annexes i l'explotació de totes les dades: <http://cejfe.gencat.cat/ca/recerca/cataleg/tema/>
- ⁵ El *RisCanvi* és una eina de valoració del risc i les necessitats criminògenes dels interns dels centres penitenciaris catalans que es basa en el model RNR d'Andrews i Bonta. Es va començar a implementar l'any 2009/2010 i té dos escales: *Screening*, amb 10 ítems i *Complet*, amb 43 ítems. El primer serveix com escala de cribatge per discriminar subjectes de *baix risc* dels que són *d'alt risc*. El segon s'utilitza quan ho recomana el *RisCanvi Screening* i es fixa amb factors de risc criminals, personals i biogràfics, socials i familiars, clínics i de personalitat. Ambdues escales donen una puntuació que prediu l'aparició de 4 conductes criteri: reincidència violenta, violència autodirigida, violència intrainstitucional i trencament de condemna. Per saber més consultar *El model de rehabilitació a les presons catalanes* (pag.44 i 45)
- ⁶ EAV(Equip d'Avaluació de la Violència, és un equip format per un/a psicòleg/a, un/a jurista, un/a educador/a social i un/a treballador/a social, especialitzat en interns amb tipologia delictiva violenta dels que faran una valoració en la seva classificació inicial i elaboraran en segons quins casos el seu PIT o poden assessorar als equips referents de tractament de cada intern si fos el cas. També actuen en els casos d'interns que sense estar condemnats per delictes violents han tingut o tenen comportaments violents que cal valorar si demanen una intervenció específica.

Avis legal

Aquesta obra està subjecta a una llicència de [Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada 4.0 No adaptada de Creative Commons](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.ca) el text complet de la qual es troba disponible a <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.ca>

Així doncs, es permet la reproducció, la distribució i la comunicació pública del material, sempre que se citi l'autoria del material i el Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada (Departament de Justícia) i no se'n faci un ús comercial ni es transformi per generar obra derivada.